

4. Захаренко О. А. Візитна картка школи / О. А. Захаренко. *Шкільний світ*. 1997. № 4. С. 11.
5. Захаренко О. А. Неопублікована стаття «Поверхи нетрадиційної педагогіки». *Приватний архів родини Захаренків*. П. 136.
6. Захаренко О. А. Школа над Россю / О. А. Захаренко, С. М. Мазурик. Київ : Радянська школа, 1979. 150 с.

Кіра Гнезділова

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри дошкільної освіти

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-5226-840X>

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

**ІДЕЯ НОВАТОРСТВА
У ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ О. А. ЗАХАРЕНКА
ТА ЇЇ РЕАЛІЗАЦІЯ В УМОВАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ**

Ідеї новаторства у педагогічній теорії й практиці нині набуває все більшої актуальності, що пов'язано безпосередньо з практичними кроками у реформуванні вітчизняної освіти, зокрема загальної середньої освіти. Відповідно до Концепції Нової української школи [1] однією з ключових позицій є упровадження в освітній процес інновацій. Така позиція обґрунтовується тим, що випускник сучасної української школи – це інноватор, здатний змінювати навколишній світ. Проте допомогти учневі оволодіти відповідними компетентностями може лише учитель, який має свободу творчості й розвивається професійно [1, с. 7]. А отже говоримо про вчителя-новатора, здатного творчо підійти до організації освітньо-виховного процесу, використовуючи сучасні методи, технології, засоби. Проте це можливо лише при умові постійного інноваційного розвитку школи, вибудовуванні відповідної стратегії, орієнтованої на продуктивну взаємодію всіх учасників освітньо-виховного процесу.

За словами О. Захаренка школа є постійним, самостійним рухом уперед, це ідея, яка має захопити всіх: учителя, учнів і батьків. Створена ним школа і стала ідеєю новаторського руху, який по суті сьогодні реалізується в умовах Нової української школи. Це, насамперед, взаємодія між усіма суб'єктами освітньо-

виховного процесу на засадах партнерства, орієнтація освітньо-виховного процесу на потреби дитини – реалізація принципу дитиноцентризму, а також формування в учнів загальнолюдських цінностей шляхом організації наскрізного процесу виховання [2, с. 5].

Відзначимо, що питання новаторства знайшло своє висвітлення у дослідженнях вітчизняних і закордонних науковців (О. Астаф'єва, Н. Дем'яненко, О. Кравчук, Н. Ничкало, О. Сухомлинська та інші). Більш докладно про педагогів-новаторів, нове педагогічне мислення, розвиток новаторського руху у вітчизняній освіті презентовано у матеріалах досліджень І. Жорової, Г. Корнєтова, О. Павлюк, В. Примакової, О. Сухомлинської та інших.

Проте спостерігаємо відсутність єдиного підходу до тлумачення поняття «новаторство», зокрема «педагогічне новаторство», а також неоднозначність поглядів дослідників до проблематики упровадження інновацій в освітньо-виховний процес школи умотивовує до більш детального вивчення.

Так, у своїй праці О. Кравчук, узагальнюючи та систематизуючи ідеї дослідників з проблематики новаторства у педагогічній теорії, формулює такі висновки:

- 1) новаторство пов'язане з передовим педагогічним досвідом;
- 2) новаторство є рушійною силою в освітній галузі, а також вершиною особистісного педагогічного досвіду вчителя;
- 3) змістове поле поняття «новаторство» може стосуватися як змісту, методів, засобів, організаційних форм навчання і виховання, так й діяльності новаторських шкіл;
- 4) новаторство пов'язане з потребою піднесення на вищий рівень освіти на різних її ступенях;
- 5) новаторські пошуки педагогів тривають постійно, оскільки вони пов'язані з природним прагненням педагога до покращення освітнього процесу, проявом творчості та самореалізацією [3].

З огляду на вказане вище, стверджуємо, що педагогічне новаторство є постійним процесом пошуків, розробки, упровадження нового з метою покращення наявного стану і сприяння розвитку особистості учня.

На підставі проведеного дослідження О. Кравчук пропонує авторське трактування педагогічного новаторства, під яким розуміє процес розроблення, обґрунтування, апробацію і впровадження інноваційних авторських і колективних освітніх технологій, проєктів, спрямованих на формування позитивних якостей людської особистості в умовах освіти і виховання, гуманізацію і демократизацію освітнього простору в закладах освіти [3].

Неоднозначність дослідників виявляється й стосовно класифікації педагогічного новаторства або педагогічних інновацій. Так, дослідники називають такі види інновацій в освіті: 1) аналогова інновація; 2) комбінована інновація; 3) ретроінновація; 4) сутнісна інновація.

Особливу увагу дослідників привертає ретроінновація. Вважаємо, що у своїй більшості на практиці вчителі застосовують вже відомі інновації, привносячи в них власні ідеї, доповнюючи власними розробками. Проте, зважаючи на проблематику дослідження, найбільш актуальним є розкриття смислового поля цього поняття у визначенні, запропонованому С. Марчуковою: «під ретроінновацією слід розуміти звернення до педагогічної спадщини з метою його осмислення на новому гносеологічному і онтологічному рівнях; визначення умов становлення і розвитку фундаментальних педагогічних ідей; виявлення історико-педагогічних передумов сучасних методологічних і методичних розробок [4].

Розбудова Нової української школи вимагає від сучасних учителів створення сприятливого освітнього середовища шляхом упровадження в освітній процес інноваційних технологій з метою формування в учнів десятиох ключових компетентностей: спілкування державною (і рідною у разі відмінності) мовами; спілкування іноземними мовами; математична компетентність; основні компетентності у природничих науках і технологіях; інформаційно-цифрова компетентність; уміння вчитися впродовж життя; ініціативність і підприємливість; соціальна та громадянська компетентності; обізнаність та самовираження у сфері культури; екологічна грамотність і здорове життя [1, с. 11-12].

Проте, як зазначає В. Мелешко, спираючись на досвід Сахнівської школи, важливим є гармонійне поєднання інноваційних і традиційних підходів у вихованні підростаючого покоління. За переконаннями дослідниці основою досвіду діяльності школи є традиції, а сам досвід є механізмом формування того нового, що взаємодіє з вже існуючими традиціями [5, с. 62].

Важливу роль у формуванні вищезазначених ключових компетентностей надається вчителю. Уміння творчо підійти до організації освітньо-виховного процесу, використовуючи ідеї педагогів-новаторів, а також власні інноваційні розробки закладає основу створення сприятливого освітнього середовища для набуття учнями ключових компетентностей. Саме такий вчитель сприяє розкриттю особистісного потенціалу дитини, мотивує до розвитку її найкращих особистісних якостей, відкриває шлях для реалізації своїх ідей й планів.

Як зазначає у своєму дослідженні О. Кравчук, учитель має не лише привести учня до визначеної мети, але й створити такі умови співпраці, за яких дитина зможе розкрити й надалі розвивати свій власний особистісний потенціал. За словами

вченої вчитель є головним виконавцем, особою, розвиває нові педагогічні ідеї, здійснює апробацію нових підходів до навчання, популяризує досвід педагогів-новаторів [3, с 79-88].

На основі проведеного аналізу наукових джерел можна стверджувати, що новаторство у професійній діяльності педагога значною мірою пов'язано з його особистісними якостями. Проте не можемо повністю погодитися з думкою деяких закордонних дослідників, що такі особистісні характеристики як амбіції, успіх за незалежність, висока самооцінка сприяють прояву новаторства педагогом (Цит. Кравчук О.В. Новаторський рух в Україні (20-ті – 30-ті роки ХХ століття) : монографія. Умань : ВПЦ «Візаві», 2017. С. 79).

На противагу попередньої думки визначаємо такі рівні творчого ставлення педагога до праці:

1) творчі особистості – вчителі ініціативні, активні, які здатні самостійно визначити проблеми і розв'язувати їх, продукуючи власні ідеї, демонструючи нестандартні рішення;

2) учителі, які використовують ідеї інших, але творчо самостійно доопрацьовують їх у методичному відношенні, здійснюючи таким чином перенос чужого досвіду у реальні умови власної педагогічної діяльності;

3) учителі, які лише вдають, що творчо діють за зразком у межах визначених правил, вони творять лише на відкритих уроках. Причина полягає у значній амбіційності і відсутності творчих якостей у вчителя;

4) учителі – копіювальники чужого досвіду, як правило, вони прагнуть повторити чужий досвід без змін;

5) формалісти – вчителі, що формально виконують вимоги до діяльності, не піклуючись про суть і результат роботи.

З огляду на вказане вище, учителі, яких можна віднести до третього – п'ятого рівня характеризуються наявністю таких особистісних якостей як амбіційність, прагнення до успіху, висока самооцінка.

Зважаючи на тему дослідження, орієнтуємося на характеристиці вчителя, який у своїй професійній діяльності використовує ідеї педагогів-новаторів, але творчо самостійно доопрацьовують їх у методичному відношенні. А отже мова йдеться про творчого вчителя, який є рушійною силою розвитку особистості учня і інноваційного розвитку самого закладу освіти, про що неодноразово наголошував О. Захаренко.

Цілком слушними вважаємо думки О. Кравчук [3, с. 91], що творчий вчитель постійно здійснює пошук оптимальних дидактичних, виховних, методичних та

інших педагогічних рішень, у нього добре розвинена рефлексія, сформована потреба творити, створювати нове.

Прагнення сучасного вчителя змінити традиційне навчання шляхом упровадження ідей педагогів-новаторів і власних інноваційних розробок продиктовано: 1) стрімким розвитком сучасного суспільства, який насамперед вимагає зміни традиційної устаткованої організації освітньо-виховного процесу на інноваційну; 2) сучасна молодь потребує інших підходів до процесу навчання, зокрема особистіно-орієнтованого і компетентнісного, а також педагогіки партнерства; 3) необхідністю використання в освітньому процесі ІКТ; 4) побудові освітньо-виховного процесу на основі інтеграції декількох розділів одного предмету, або декількох предметів (сучасним освітнім трендом є STEM-освіта); 5) використанням у освітньо-виховному процесі інтерактивних методів і прийомів навчання, інноваційних технологій (наприклад, сторітеллінг, happening, мейкерство та ін.).

Отже, ідеї новаторства О. Захаренка знаходять своє втілення в умовах Нової української школи. Адже провідні ідеї видатного педагога: інновації, партнерство, дитиноцентризм стали ключовими положеннями у Концепції «Нова українська школа». Провідну роль у розкритті особистісного потенціалу дитини, розвитку її здібностей, якостей, можливостей О. Захаренко надає вчителю, який має постійно прагнути до втілення нових ідей в організації освітньо-виховного процесу. Саме такі вимоги висуваються до сучасного вчителя Нової української школи.

Література:

1. Концепція «Нової української школи». URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>
2. Крутенко О. В. Ідеї О. Захаренка в контексті основних нормативних документів в галузі освіти. Черкаси : ЧОІПОПП, 2020. 64 с.
3. Кравчук О.В. Новаторський рух в Україні (20-ті – 30-ті роки ХХ століття) : [монографія]. Умань : ВПЦ «Візаві», 2017. 386 с.
4. Марчукова С. М. Ретроінновація как предмет историко-педагогического исследования // Педагогическое образование в государствах – участниках СНГ: современные проблемы, концепции, теория и практика. Сб. научных статей Международной научно-практической конференции / под общей ред. И. И. Соколовой. СПб: ФГНУИПООВ РАО, 2012. С. 49–57. URL : <http://psihdocs.ru/s-m-marchukova-retroinnovaciya-kak-predmet-istoriko-pedagogich.html>
5. Мелешко В.В. Узаємодія традиційного та інноваційного в педагогічній спадщині О.А. Захаренка. *Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. Серія: «Педагогічні науки»*, 2016, С. 61-65.

Інна Герасимова

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки і психології

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0003-3981-1428>

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ПЕДАГОГІКА СПІВРОБІТНИЦТВА О. А. ЗАХАРЕНКА: ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ АКЦЕНТИ

О. А. Захаренко був одним із зачинателів педагогіки співробітництва – на пряму в радянській педагогіці, що виник у 80-х роках ХХ ст. як протест проти традиційної системи освіти й виховання, яка викликала велику полеміку в педагогічних колах. Педагогіка співробітництва – це система форм, методів і прийомів у навчально-виховному процесі, які спираються на принципи гуманізму і творчого підходу до розвитку особистості – дитини. Саме такий підхід був характерний для педагогіки Олександра Антоновича. Як і інші педагоги-новатори, він висував, обґрунтовував і впроваджував практику ідеї творчої взаємодії вчителя і учня; навчання без примусу; ідею досягнення поставленої мети; індивідуального і колективного підходів до діяльності учнів; творчого самоврядування; особистісного підходу до виховання; співпраці вчителів з батьками, громадськістю тощо.

«Виховання неможливе без тісної співдружності школи і сім'ї, тому наш педагогічний колектив прагне створити належні умови для спільної роботи. Ми вважаємо, що батьки мають добровільно брати участь у всіх шкільних заходах, а не лише приходити на збори, урочисті свята. І нам слід шукати ненав'язливі шляхи прилучення батьків до школи, відкривати в кожному з них індивідуальну неповторність, педагогічне обдарування й майстерність» – зазначає О. А. Захаренко [2].

Сучасна українська освіта перебуває в пошуку нових форм і методів навчальної діяльності, які б допомогли повніше розкрити потенціал дитини, її креативність, позбутися авторитарних впливів на особистість і зберегти рівновагу між зовнішніми і внутрішніми чинниками розвитку.

Специфіка педагогічної діяльності визначається взаємною зумовленістю діяльності педагога та діяльності учня. Аналіз цих двох діяльностей у відриві одна від одної втрачає будь-який сенс. Ефективність діяльності вчителя визначається